

Досвід гендерної паритетності в арміях світу

О. Ю. Кашаба, І. В. Щербина

Українська інженерно-педагогічна академія, м. Харків
Corresponding author. E-mail: olga.kashaba@ukr.net, shcheririna63@gmail.com

Paper received 29.05.19; Accepted for publication 12.06.19.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2019-199VII33-17>

Анотація. Розглянуто проблематику гендерної паритетності в збройних силах світу. Сучасні збройні сили більшості країн світу вже немислимі без гендерного балансу. В розвинутих країнах світу відбувається зростання професійно-кваліфікаційного рівня та зміна структури зайнятості жінок-військовослужбовиць. Державна влада цих країн виходить з позиції того, що потрібно працювати над покращенням умов для проходження служби жінками.

Ключові слова: гендерна паритетність, збройні сили, права жінок та чоловіків, держава.

Реалізація принципу гендерної рівності є першочерговим соціальним напрямом розвитку для України в умовах сьогодення, оскільки ця тема торкається не лише політики і влади, а й відносин у соціумі, цінностей, поглядів, орієнтацій.

Інститут армії не є винятком. Збройні сили є одним з найважливіших елементів політичної системи суспільства і держави. Їх призначення – захист національних інтересів, територіальної цілісності, недоторканості кордонів держави. У період соціальних проблем, військових конфліктів важливо фахово інтегрувати та враховувати інтереси тих категорій громадян і громадянок, які залучені до розв'язання конфліктів і встановлення миру в країні. Сучасні збройні сили більшості країн світу вже немислимі без гендерної паритетності. Згідно з даними Організації у справах жінок у Збройних силах країн НАТО, кількість військовослужбовиць в арміях альянсу за останні 5 років зросла в 10 разів і досягла на теперішній час більше 300 тис. осіб [1].

Отже, актуальність теми обумовлена тим, що Євроатлантичні прагнення нашої держави, збройний конфлікт на сході України, окупація Криму вимагають відповідності до сучасних стандартів дотримання гендерної рівності в Збройних Силах України, визнаних в більшості країн Європи і світу.

Мета дослідження – розкрити специфіку інтеграції жінок у збройні силові структури з урахування світового досвіду.

Для реалізації поставленої мети окреслено низку завдань: охарактеризувати світовий досвід залучення жінок у військові силові структури та дослідити сучасні стратегії інтеграції жінок у секторі безпеки і оборони.

Проблема гендерного паритету у збройних силах на рівні публічного дискурсу зумовлює підвищення суспільного та дослідницького інтересу до цієї тематики. Окремим напрямом проходження служби жінок в армії, гендерної рівності жінок та чоловіків у збройних силах приділяли увагу такі автори, як Н. Вавилова, З. Вашуріна, Н. Кліменко, В. Крутиков, В. Куценко, В. Малюта, Т. Марценюк, О. Олійник, Е. Понуждаєв, С. Риков, О. Сенявська, О. Смірнов, В. Топальський та ін. Відсутність гендерного балансу у вітчизняній армії потребує пильної уваги науковців. Масштабне залучення жінок до військової служби властиве для низки держав світу, що зумовлює вивчення зарубіжних практик у цій сфері.

Участь жінок у военній діяльності довгий час викликала суперечки. Аргументи противників гендерної рівності головним чином стосувалися фізичної та психологічної неспроможності жінок проходити військову службу, проблеми забезпечення згуртованості, боєготовно-

сті та підтримки морального духу загону. Але подібні аргументи неодноразово спростовувалися соціологічними дослідженнями. З'ясувалось, що жінки страждають від психологічних, фізичних незручностей та напруженого графіку роботи так само, як і чоловіки. Численні експерименти також з'ясували перебільшення значення питання гігієни для військовослужбовиць. Щодо аргументу про деструктивну роль військовослужбовиць, то дослідження функціонування гендерно-змішаних підрозділів армії США також спростовують цей стереотип. Змішані підрозділи були більш схильними до емпатії, проявляли цікавість до національних, культурних особливостей країн, де проводилася операція, а також віддавали перевагу несиліформам взаємодії з місцевим населенням.

Служба жінок в армії має тривалу історію, проте дискусії щодо фемінізації армії тривають у багатьох країнах світу, навіть в тих, які в достатній мірі забезпечують рівність чоловіків і жінок.

У європейських арміях жінки вперше набули статусу штатних військовослужбовиць як сестер милосердя в період «військової революції» в 1560 – 1650 рр.

Історичний і сучасний світовий досвід доводить спроможність жінок виконувати обов'язки військовослужбовиць. Першопрохідцями в цьому були британці. Ще 1653 року в Англії з'явилися перші військові шпиталі, в яких працювали дружини солдатів, котрих зараховували до лав тамтешнього війська королівськими указами. У своєму штаті вони мали 29 жінок. При надходженні на військову службу з жінками укладали контракт, в якому викладали їх функціональні обов'язки відповідно до військової спеціальності і визначали розмір грошового утримання. Згідно з англійським законодавством, в кожній роті було наказано мати не більше шести жінок. Подібні нормативи вводились і в інших європейських арміях [2]. Відтоді медичні служби почали комплектуватися жінками й у інших європейських арміях. У Великобританії цей принцип поширився й на інші служби забезпечення війська, зокрема тилову (маркітантську), адміністративне управління та канцелярію. І ще довго британці залишалися лідерами у фемінізації війська [3]. У 1917–1919 роках у складі британських збройних сил були сформовані Жіночі королівські військово-повітряні сили, Королівський допоміжний корпус Військово-морських сил і Жіночий легіон секції автотранспорту. Загалом чисельність жінок у британському війську в цей період перевищувала 100 тисяч осіб.

Вперше нарівні з чоловіками як повноправні військовослужбовці з відповідним соціальним статусом, без жодних обмежень, жінки почали служити у війську Канади. Це відбулося 1895 року. Жінки поповнили лави

королівських стрільців [4].

У переважній більшості країн світу жінки зараховуються на військову службу лише в мирний час. І, як правило, це не їхній обов'язок, а лише право. Тобто вони потрапляють до армійських лав лише на добровільних засадах.

Виняток становить Ізраїль, де з 1959 року законодавчо закріплені військовий обов'язок для представників обох статей. Вперше ж окремі жіночі частини та підрозділи ЦАХАЛ (Армії оборони Ізраїлю), які були зведені в окремий Жіночий корпус, з'явилися 1948 року. В подальшому жінки почали служити у змішаних частинах та підрозділах, хоча і з певними обмеженнями.

У 1986 році, в Ізраїлі відбувся перший повноцінний призов жінок до армійських лав. Сьогодні жінки становлять третю частину особового складу збройних сил країни; четверта частина (26%) офіцерів ізраїльської армії – жінки. У 1995 року вони виборили у Верховному суді країни право служити у Військово-повітряних силах, зокрема й як пілоти. А 2000 року був ухвалений закон, що дозволяє їм проходити службу в бойових підрозділах. Сьогодні до національної армії призивають жінок з 18 років, які мають належний стан здоров'я. З релігійних чи етичних причин можна обрати альтернативну службу, однак відмова від воєнного обов'язку взагалі передбачає тюремне ув'язнення. Під час проходження строкової служби жінки мають певні переваги перед чоловіками: жінка може бути звільненою від служби в армії якщо вона має дітей, або заміжня; загальний термін служби для жінок – 2 роки, а для чоловіків – 3 роки; жінки отримують пільги після служби в армії для вступу у вищі навчальні заклади [5, с. 4-5].

У даний час жінкам Ізраїлю доступні майже всі військові спеціальності. Тому не дивно, що тепер жінки становлять майже 33 – 34% складу ЦАХАЛ. У 2004 році в ЦАХАЛі був створений батальйон, який на дві третини складається з жінок. Відзнакою військовослужбовців цього підрозділу є салативий берет. Батальйон отримав назву «Каракали» (піщані рисі). Так називають кішок, які проживають в ізраїльській пустелі, причому зовнішній вигляд самок каракали не відрізняється від зовнішнього вигляду самців. У цьому і полягає головне правило самого батальйону – в ньому не бачать різниці між статями. У батальйоні прийняті суворі правила взаємин між чоловіками і жінками. Батальйон «Каракали» охороняє від терористів ізраїльсько-єгипетський кордон [6].

У США до 1948 року жінки могли залучатися на військову службу тільки у воєнний час і тільки у складі розгорнутих на цей період формувань служби забезпечення. Але з ухваленням Конгресом 12 червня 1948 року закону «Про інтеграцію жінок до складу збройних сил» комплектування американського війська особами жіночої статі почало здійснюватися й у мирний час. Утім американці певним чином обмежували жінок на військовій службі. Наприклад, їм заборонялося обіймати посади, де вони мали б у підпорядкуванні чоловіків. Ці та інші обмеження були скасовані 1967 року. Особливо доречним це скасування стало при переході американського війська від призовного принципу комплектування до контрактного. На початку 1990-х років у США було ухвалено низку відповідних законів, які дозволили жінкам ставати бойовими пілотами та проходити службу на бойових кораблях флоту. З 1976 року американки отримали право вступати в усі навчальні заклади Міністерства оборони США, включаючи найпрестижніші військові

академії, наприклад Вест-Пойнт.

У даний час жінки становлять 14,5% від 1,5 мільйона американських військовослужбовців, які перебувають на дійсній військовій службі. Ще близько 17 – 18% проходять службу в організованому резерві. На 2015 рік серед жінок, які проходять службу в ЗС США, 37 тисяч офіцерів та майже 200 тисяч солдатів і сержантів [5].

У Німеччині 1975 року жіночій частині населення було надане право служити в армії в санітарних військах, а дещо пізніше – й у військових оркестрах. За рішенням суду Європейського співтовариства, з 2001 року німецькі жінки отримали доступ до всіх військових спеціальностей, зокрема у десантні війська, підводний флот і ВПС. 2010 року в лавах Бундесверу служило 17 тисяч жінок (9% від загальної кількості особового складу), з них 2,6 тисячі мали офіцерські звання.

В Італії закон, що дозволяє жінкам вступати в лави збройних сил, був прийнятий наприкінці 1999 року. На сьогодні італійки мають право служити в будь-яких підрозділах національних Збройних сил, крім підводного флоту і спецпризначення. Нині у війську служать близько 11 тисяч громадян Італії. Цікаво, що найбільше їх у сухопутних військах – близько 6,3% від загальної чисельності цього виду військ, у ВМС – 3,8% та ВПС – понад 1,6% [3].

Більш привабливі умови служби для жінок намагаються створити і в Збройних Силах Польщі. Віднедавна у польській армії започатковано посаду Уповноваженої у справах військової служби жінок (штатна категорія «полковник»). Це військовослужбовиця, яка опікується усім спектром «жіночих» проблем у війську. Жіноча штатна посада (категорія «капітан») є також в органі забезпечення діяльності Конвенту деканів (представницький орган офіцерських зборів та військовослужбовців служби за контрактом Збройних Сил Республіки Польща).

У Туреччині жінок почали приймати у військові академії з 1955 року. Втім у турецькому суспільстві цей факт і досі викликає певні дискусії. Як би воно не було, але вже за 2 роки (у 1957 році), жінки набули право на отримання повноцінних офіцерських звань турецького війська. В даний час в армії Туреччини служать близько 1,8 тисяч представниць жіночої статі.

У Північній Кореї жінки військовозобов'язані з 1995. Строк служби призову у країні для жінок – близько 7 років та до 10 років для чоловіків. Служба в армії в цій країні, це не тільки почесний обов'язок, але і досить престижно. У зв'язку з певними ідеологічними особливостями, потрапити до армії Північної Кореї можуть лише ті жінки, які мають позитивну оцінку у суспільстві і змогли довести свою партійну вірність [5, с. 5].

У Малайзії строк служби в армії передбачає 3 місяці як для жінок, так і для чоловіків. Призов для обох статей – з 18 років. Але зазвичай, закінчивши строкову службу більшість жінок переходять на контрактну, що пов'язано з її престижністю та високою заробітною платнею [5, с. 5].

Ще кілька цікавих цифр щодо служби жінок в арміях інших країн світу і темпів фемінізації сучасного війська. Наприклад, щодо такої консервативної армії, якою є індійська. Лише на початку 1990 років в Індії жінкам дозволили служити в не бойових підрозділах усіх родів військ. І ніби прорвало греблю, адже вже за даними на 2013 рік, в індійській армії служило більше тисячі офіцерів жіночої статі. От і в Південній Кореї право вступа-

ти до військових академії жінки отримали лише 1998 року. Але тепер в армії цієї країни на офіцерських посадах, зокрема у званні полковників і генералів, служать близько 3-х тисяч жінок.

У деяких країнах жінки очолюють оборонні відомства та мають високі звання у війську. Зокрема, міністром оборони Німеччини з 2013 року є Урсула Ляйєн, перша жінка на цій посаді. У 2008 році американка Енн Данвуді стала першою в історії США жінкою, яка отримала звання чотиризіркового генерала. Зараз у Збройних силах Сполучених Штатів більше сотні жінок мають генеральські погони.

Країни, що мають давню історію включення жінок в армію (Данія, Норвегія, Польща, Туреччина, Франція, Чехія), а також сучасні армії Канади, Австралії, США, Ізраїлю використовують взаємний досвід для збереження найбільш кваліфікованих кадрів, найефективніші форми і методи залучення жінок на військову службу з урахуванням їх фізіологічних і морально-психологічних особливостей. Разом з цим відбувається зростання професійно-кваліфікаційного рівня, зміна структури зайнятості жінок-військовослужбовиць.

Сучасні збройні сили більшості країн світу вже немислимі без жінок, але умови проходження служби значно різняться. Якщо в Норвегії і Канаді жінка може стати

командиром підводного човна, то в Бельгії жінок не беруть на флот; якщо у Греції, Португалії, Туреччині та Франції жінкам доступні будь-які армійські посади, крім бойових частин, то в італійській армії жінкам взагалі було заборонено служити до 1999 року; в Люксембурзі жінкам не можна займати офіцерські посади, а 12-я стаття конституції Німеччини довгий час забороняла залучення жінок до служби в армії зі зброєю [1, с.83].

Сьогодні частка жінок у збройних силах Туреччини складає – 0,2%, Польщі – 1%, ФРН – 7%, Латвії – 15%, Литви – 12 %, Франції – 13%, Естонії – 15%, Канади – 15%, США – 15%, Ізраїлю – 35% тощо.

Отже, національні армії світу мають як загальні, так і відмінні риси. У більшості держав світу, незалежно від їх типу жінки обирають військову професію у зв'язку з такими основними чинниками, як престижність військової професії; високе або достатнє соціально-економічне забезпечення військовослужбовців; безпосередня потреба самореалізації жінки у військовій сфері.

У низці держав світу спостерігається активне комплектування національних військ жінками. Принцип гендерної рівності застосовують у національних збройних силах країн світу як ефективну стратегію підвищення бойового потенціалу на основі повноцінного та рівного розвитку особистості військовослужбовця незалежно від статі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Калагін, Ю.А. Стереотипи військовослужбовців-жінок про армію та військову службу [Текст] / Ю. А. Калагін //Грані. – 2014. – № 2 (106). – С. 112 – 117.
2. Батракова Л. Г. Гендерная структура занятости в вооруженных силах стран мира / Л. Г. Батракова, Г. Н. Краснова // Ярославский педагогический вестник. – 2013. – Т. I. – № 2 (Гуманитарные науки). – С.81-85.
3. Військова фемінізація впевнено шириться планетою, або дещо про жінок в арміях країн світу [Е. ресурс] // Народна армія. – 2016. – 8 березня. – Режим доступу: <http://na.mil.gov.ua/30685/-vijskova-feminizaciya-vpevnenno-shiritsya-planetou-abo-deshho-pro-zhinok-v-armiyax-krayin-svitu>
4. Андросенко І. Ати-баги, йшли...дівчата, або історичний екскурс щодо гендерної політики в збройних силах провідних країн світу // Информационно-просветительское издание «Я», Спеціальний випуск «Новые роли для украинских женщин». – Х.: Харьковская женская организация «Крона», 2009. – С. 31-32/[Е. ресурс].- Режим доступу: <http://krona.org.ua/assets/files/journal/Gendernyi-zhurnal-Ya-rol.pdf>
5. Грицай І. О. Проблема гендерного балансу в національних збройних силах: теоретико-прикладний аспект //Науковий вісник публічного та приватного права. – 2016. – № 5. – С. 3 – 8.
6. «Невидимий батальйон»: участь жінок у військових діях в АТО: соціол. дослідж. / Укр. жіноч. фонд ; [авт. тексту: Г. Грищенко, А. Квіт, Т. Марценюк]; за заг. ред. Тамари Марценюк. - Київ: СТ-ДРУК, 2016. - 67 с.
7. Обов'язковий призов жінок у армію: міжнародний досвід та Україна [Е. ресурс]. – Режим доступу: <https://uain.press/articles/obovyazkovyj-pryzov-zhinok-u-armiyu-mizhnarodnyj-dosvid-ta-ukrayina-605256>
8. Жінки в армії всупереч всьому // Українська правда. Життя. – 13 жовтня 2015 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://life.pravda.com.ua/columns/2015/10/13/201761/view_print/

REFERENCES

1. Kalagin, Yu.A. Stereoty`py` vijs`kovosluzhbovciv-zhinok pro armiyu ta vijs`kovu sluzhbu [Tekst] / Yu. A. Kalagin //Grani. – 2014. – № 2 (106). – С. 112 – 117.
2. Batrakova L. G. Gendernaya struktura zanyatosty` v vooruzhennykh sy`lax stran my`ra / L. G. Batrakova, G. N. Krasnova // Yaroslavsky`j pedagogy`chesky`j vestny`k. – 2013. – Т. I. – № 2 (Gumany`tarnye nauky`). – С.81-85.
3. Vijs`kova feminizaciya vpevnenno shy`ry`t`sya planetoyu, abo deshho pro zhinok v armiyax krayin svitu [E. resurs] // Narodna armiya. – 2016. – 8 bereznya. – Rezhym`m dostupu: <http://na.mil.gov.ua/30685/-vijskova-feminizaciya-vpevnenno-shiritsya-planetou-abo-deshho-pro-zhinok-v-armiyax-krayin-svitu>
4. Androsenko I. Aty`-baty`, jshly`...divchata, abo istory`chny`j ekskurs shhodo g`endernoyi polity`ky` v zbrojny`x sy`lax providny`x krayin svitu // Y`nformacy`onno-prosvety`tel`skoe y`zdany`e «Ya», Specy`al`ny`j vy`pusk «Novye roly` dlya ukray`nsky`x zhenshy`n». – Х.: Хар`kovskaya zhenskaya
- organy`zacy`ya «Krona», 2009. – С. 31-32/[E. resur]. Rezhym`m dostupu: <http://krona.org.ua/assets/files/journal/Gendernyi-zhurnal-Ya-rol.pdf>
5. Gry`czaj I. O. Problema gendernogo balansu v nacional`ny`x zbrojny`x sy`lax: teorety`ko-pry`kladny`j aspekt //Naukovy`j visny`k publichnogo ta pry`vatnogo prava. –2016. –№5. –С. 3–8.
6. «Nevy`dy`my`j batal`jon»: uchast` zhinok u vijs`kovy`x diyax v ATO: sociol. doslidzh. / Ukr. zhinoch. fond ; [avt. tekstu: G. Gry`cenko, A. Kvit, T. Marcenyuk]; za zag. red. Tamary` Marcenyuk. - Ky`yiv: ST-DRUK, 2016. - 67 s.
7. Obovyazkovy`j pry`zov zhinok u armiyu: mizhnarodny`j dosvid ta Ukrayina [E. resurs]. – Rezhym`m dostupu: <https://uain.press/articles/obovyazkovyj-pryzov-zhinok-u-armiyu-mizhnarodnyj-dosvid-ta-ukrayina-605256>
8. Zhinky` v armiyi vsuperech vs`omu // Ukrayin`ska pravda. Zhy`ttya. – 13 zhovtnya 2015 r. [E. resur]. Rezhym`m dostupu: http://life.pravda.com.ua/columns/2015/10/13/201761/view_print/

The experience of gender parity in armies of the world

O. Y. Kashaba, I. V. Shcherbyna

Abstract. The article deals with the issue of gender parity in armed forces. Present armed forces of most world countries are unfeasible without gender balance. Many developed countries are causing the increase of general proficiency and qualification level of women officers as well as the change of their occupation structure. The public authorities of these countries are governed by the principal that the conditions of military service for women should be constantly improved.

Keywords: gender parity, armed forces, women and men rights, polity.